

Həqiqət Nəbi qızı Abdiyeva¹⁸**MÜASİR AZƏRBAYCAN POEMALARINDA ZƏFƏR, QALIBİYYƏT MÖVZUSU**

Giriş. 20 yanvar hadisələrdən üzü bəri poemalarımıza nəzər salsaq ilk yada dişən poemamız Bəxtiyar Vahabzadənin "Şəhidlər" poeması olacaq. Yaşanan hadisələr "Şəhidlər" poemasında canlı və real şəkildə əksini tapmışdır. Müəllif "Şəhidlər" poemasının başlangıcında Allaha üz tutur, xalqımızın yaşıntalarını nəql etməklə tariximizə döñür. Bu xalqın 170 il imperiya əsarində qalmasını yada salmaqla, eyni zamanda xalqımızın humanist xalq olduğunu da açıqlayır.

Özüm qaldum çiraqsız, min çarağa yağı ikən,
Təpələrə el açdım, özüm uca dağ ikən,
Əlacım öz-özümdən köməyi ummaq ikən
Necin biza özgəsi pənah olmuş, ay Allah?
Yüz yetniş il bu saziş, bu birlək, bu ittifaq
Birərəflı, malaqsız nıghal olmuş, ay Allah! (1).

Sairin Allah'a üz tutması poemanın təsir gücünü daha da artırır. 20 yanvar hadisələrinin canlı şahidləri olan şairlerimiz zülümün bu qədərini ilk dəfə gördürdülər. Qabilin "Mərsiyyə"sində, Məmməd Aslanın "Ağla, qərəfi, ağla"ında, Zəlimxan Yaqubun bir sira şeirlərində Allah'a üz tutub bu çəkilməz dərdin nədənliliyini aramalar geniş yer alırdı. Digər bəndə şairin harayı, ışyanı daha da güclənir. Yerli gəldikcə, bedən düşmənlərimizi ikiüzlülükdə, yaltaqlıqda qınayırlar. Ermənilərin qondarma torpaq iddiasına işarə edən şair canının yangısını, ürəyinin ağrısını belə ifadə edirdi:

Bu gün qula dönmüşəm, dünən mən bir şah ikən,
Yoxmuş mən bir doğan, yoxmuş mən bir ökən.
Bu torpaq düşməşəm haradansa mən dütən,
Min –min illik tarixim unudulmuş, ay, Allah! (1)

Əsərdə şəhidlərimizin qəhrəmanlıq səviyyəsində təqdimi diqqətə çatdırılır, vətənin müstəqilliyi uğrunda canlarımı qurban veren igidilərimizin hünəri poetikləşdirilmişdir. Şair poemada insanları ayıldaraq yaşınanların biza bir dərə olduğunu xatırladır. Şair tarixa qaydıraraq illərlə xalqımızın yaşadığın faciələrlə dolu hayatı diqqətə çəkir. Bu yaşınanlardan dərəs almağı tövsiyə edir.

Bu ölüm, bu qırığın dərəs olsun biza,
deməyək boş yerə candan keçdişər.
onlar şəhid olub millatimizə,
qorxmamaq darsını təlim keçdişər! (1).

Poemada rus qoşunlarının ali yalın xalqın üzərinə basqın edərək qanlarına qoltan edilməsi sahnələri də asas yer tutur ki, bu da əsərin real bir poema kimi zamanında yazılıraq bu xalqın yaşıntılarının dünyaya çatdırılmasında əhəmiyyətli rol oynayan bir əsər kimi diqqətə çəkir. Qarabağlınas alim Mərziyə Nəcəsova poemə haqqında yazar: "Əsərdə hadisə o qədər canlı, dinamik, inandırıcı boyalarla verilmişdir ki, cəlladlara qarşı dözümlülük nümayiş etdirmək mümkünüsüz olur. Qarabağ probleminin daha güclü döyüne çevrilimində ən böyük rolu şübhəsiz ki, rus imperiyası oynamışdır. "Şəhidlər" poemasının da asas tənqid hədəfi, ittihəm və qəzəbiniñ ünvani erməni tərkibli rus ordusudur" (2).

Torpaqlarımızın işgalçalar tərəfindən qəsb edildiyi illərdə də poemalarımızı çox ağırlı və real idi. O ağır illərdə Ələmdər Quluzadənin "Şəhid Şəhər", "Qarabağ oyunu", "Qadan mənən Qarabağ" və sonra Azərbaycanın Milli qəhrəmanı Şirin Mirzəyə həsr etdiyi "Alay Komandiri" poemaları zamanında yazılmış ən qiymətli əsər kimi ədəbiyyat sünasılarda və tənqidçilərin diqqətindən yayınmamışdı. "Şəhid şəhər" poeması yaşınan hadisələrin real portreti idi. Müəllifin Xocalıda böyük, boy-aşa çatması və hadisələrin canlı şahidi olması əsərin daha mükəmməl olmasına təsir etmişdi. Poemada bir gecədə şəhid olan şəhərdəki zülümü, ədalətsizliyi poetikləşdirərək xalqın yaşadığın faciəni dünyaya çatdırmaq üçün haray qoparı, ışyan ediridir və ermənilərin yırtıcı simasını əks etdirirdi.

Nə yaran susayıb erməni qana
Hələ faciədən ləzzət adır o
Qəbrini qazdırıb öz atasına
Oğlunun üstünü torpaqladır o (3).

Şairin "Qarabağ oyunu" poeması da zamanın nəbzini tutan əsərlərimizdəndir. Ələmdər Quluzadə o illərin en fəal şairlerindən idi. Onun bu poemada da çox böyük ağrı yaşadıq və hadisələri dünyaya bələdək dərdləşməsi, içini didən düşüncələri oxusuna real şəkildə çatdırma bilməsi 90-ci illər poemalarının əsas xüsusiyyətlərini üzə çıxara bilmək cəhdələrindən başlıcası idi:

Bu əyri yolda görzüma düz bax,
Oturub danışaq düz, qoca Dünya,
Qəlbimi ovladı nəyin bilmirəm,
Desi üreyimi söz, qoca Dünya (4).

Poemada gerçəkliliklə bağlı şairin düşüncələri əhatəli və məzmunludur. Əsərdə bədnəm qonşularımızın Azərbaycanın en dillər, en səfəli güşəsində yerləşməsi, məskunlaşması səbəbəli poetik dildə araşdırılır:

Göyçə başdan-başa çənə büründü,

Zəngəzur əlləri yandı odlara,
yurdumuz beləcə tapdağı döndü,
aran mənə qaldı, yaylaq yadlara (3).

- deyən şair tarixə də nəzər salaraq, zaman-zaman torpaqlarımızın gözəl yerlərini öz əlimizlə ermənilərə verməmizə də açıqlıq götür. Bu poemada Bəxtiyar Vahabzadənin "Şəhidlər" poemasında bəzi ermənilərə münasibət məsələsində parallelilik təşkil edir. Hər iki şair ermənilərə Azərbaycan xalqının hər zaman kəsiyində gözəl münasibətin olmasını vurgulayır.

"Alay Komandiri" poeması isə Azərbaycanın Milli qəhrəmanın obrazını poeziyamızda əks etdirməsi baxımdan çox önemli yer tutur. Bu əsərdə Milli Qəhrəman Şirin Mirzəyevin qəhrəmanlıq tarixi poetikləşdirilmişdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, şəhidlik mövzusu 30 ildən artıq zamandır ki, ədəbiyyatımızın əsas, ən çox işlənən mövzusu olaraq qalır. 90-ci illərdə qələmə alınan şəhidlik mövzusu ağırlı məqamlara daha çox söykənə və günümüzəki şəhidlik fəxri və qürur hissiniñ daha yaxındır. Onu da qeyd edək ki, yeni yaranan poemalarda şəhidliyin qəhrəmanlığın zirvəsi olaraq veriləmisi diqqət çəkir.

Müstəqililik dönmələrində Qarabağ mövzusunu poemalarda canlandıran şairlərdən biri də Zəlimxan Yaqub idi. Zəlimxan Yaqubun "Bir əlim torpaqda, bir əlim haqqda" kitabına şairin Qarabağ mövzusunda yazdığı yeddi poeması daxil edilmişdir. Xüsusilə "Şair harayı", "Vətən oğulları", "Zəlimxan qarğışı" poemaları o illərin ən dəyərli əsərlərindəndir:

Çırpinirdi qan göltündə batanlar,
cığır qanlı, keçid qanlı, iz qanlı,
xına yaxır qayalara, daşlara,
dirtək qanlı, topuq qanlı, diz qanlı (4).

Pomada erməni vandallarının dünyaya siğmaya işgəncəsi və vahşiliyi əksini tapır. Müəllifin bu poeması Xocalı haqqında yazılmış ən qiymətli bir əsərdir. Real boyalar, şairin səmimi etirafları poemanın gücünü daha da artırır.

Xocalı faciəsinin dünyaya çatdırılmasında çox böyük əhəmiyyət kəsb edən əsərlərdən Nürrəngiz Günün "Xocalı simfoniyası", Ələkbər Salahzadənin "Xocalı xəcilləri" poemalarının da adını çəkmək yerinə düşür. Bu əsərlər zamanında Xocalı dəhşətlərini dünyaya çatdırmaq baxımdan əhəmiyyətli idi. Yeri golmışkən, qələbədən sonra yazılan poemalarda yuxarıda bahs etdiyimiz poemalardan bəhərlənmə son dərəcə yüksək şəkildə hiss edilir. Və bu da son poemalarımızın təsir gücünü daha da artıraraq tariximizi, yaşıntılarımızı yenidən xatırlatmaqla yanaşı zəfərimizdə həyatın, böyük həsrətlə Qarabağ torpaqlarının azzadlığına doğru qələmərini süngüyo çevirən böyük şairlərimizə bir qədirbənlilik kimi də dəvərləndirilə bilər. Bu şairlər, yazarlar içorisində qələbəmizi böyük fəxrlə əsərlərinə gətirən, həm qalibiyəytimizi, həm də zəfərimizi yaranan yazarların bugünkü əsərləri il Müqayisə etmək də yerinə düşür. Məsalən, Nəriman Həsənzadə o ağır illərdə "Qarabağdan gələn var" poemasını yazmışdır. Poemada qəçqınıq hayatı, ziyanlarınıñ evlərindən, işlərindən əzaqlaşması, yaşıdları siləşərək və təbii şəkildə əks etdirilir. Poemada ziyanın mümənəndələri Məmməd müslüm və Səriyyə xanımının simasında Azərbaycan xalqının yaşadığı çətinliklər və faciələrimiz çox ustalıqla qələmə alınmışdır. Əsərdə Qarabağın Tuğ kəndində məktəb direktoru işləyən Səriyyə mülliimin və dərəs hissə müdürü Məmməd müslümün qəçqınıq hayatı əks olunsa da cini zamanda bu xalqın geniş təbaəssinin, işsiz-gücsüz qalması da diqqətə çatdırılır. Əsərdə ali təhsili ola-ola bağban və xidmətçi işləyən bu insanların yaşıntıları çox təsirlidir. Tez-tez ədalətsizliyə uğrayan bu namuslu və dürüst ziyanlar əsindən tək deyil yülzorcadir. Müəllif yaşadığımız problemləri bu iki ziyanı obrazında ümumiləşdirir. Şair aşağıdakı nümunələrdə zamanın faciəsini belə şərh edir.

...bağla su lazımdı, o guya bilmir,
Zəmanə dəyişib, söz deyə bilmir.
Hər öz bağına aparan suyu,
Hər təzə məhələdə təzə bir quyu.
Ağacalar kasılıb çıxır dibindən,
Deyirlər bizimdir yüz ilə bitən.
Bizimki olanı verib gəlmüşkən,
Odu gözümüzəzə görüb, galmişkən.
Burda yer bələblər, hasar tikiblər,
Qəbiristanın yerinə bazar tikiblər.
Vətənda hor kasın ayrı vətəni,
Biri diləngidi, biri "mədəni" (5).

Bu kimi şəhərlər dövrümüzün manzaraşının canlı şəkildə görüntüləyirdi, bu gün şairin əsərlərində Azərbaycan xalqının bir yumruq altında, Ali Baş Komandanın dəmir yumruğunda birləşməsi, torpaqların azadlığı, Şuşanın alınması, Mədəniyyət Mərkəzi olan Şuşamızda festivallər, tədbirlərin keçirilməsi ənənəvi yer alır. Nəriman Həsənzadənin "Zəfər yolu" poeması ən qiymətli lirik bir poemadır. Poemada müəllif bir çox tarixi məqamlara aydınlıq götür. Bu gün Ali Baş Komandanın gördüyü işləri şeirin incə misralarına götür. 30 illik çətin yaşıntılarınıñ xatırladır. Və bu illər ərzində Ali Baş Komandanın Azərbaycan xalqının başını uca edərək, itirilən torpaqları qaytarmaq üçün gördüyü işlərdən bəhs edir:

Şuşa yolu, Zəfər yolu,
30-illik səfər yolu!
Cənab Ali Baş komandan,

Səfərdəsen sən o vaxtdan.
 İstidə,
 Boranda,
 Qarda,
 Uzaq, yaxın o yollarda!
 Yol içindən yol seçirsin,
 Keçilməz yollar keçirsin,
 Fikrin-zəhnin yollarını,
 44 günün yollarını (6)

Poema demək olar ki, 30 illik yaşadıqlarımızın acı xatırəsi və 44 gündə qazanılan zəfərimizin fəxrini, qürurunu və bu sevinci biza baxış edən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin və Azərbaycanın mükəmməl, hərəkətli gücü malik olan zabit heyətinin gücünü da aks etdirir. Ən əsası bu gücü formalasdırmaq üçün 30 il öncə bir köprü quran Ulu Öndə Heydər Əliyevin gördüyü işlər də poemanın əsas ideyasını təşkil edir. Poemada Şuşa gözəlliyi, mədəniyyət paytaxtimizin əvəzsiz bir cənnət olduğunu da vurgulanır:

Salam Şuşa, Cıdır düzü, yer üzünün cənnət düzü!,
 yerin göylərə tutduğu, dağlıarda meydan güzgüsi!.

Mən burdan çağırsam sən, eşidə dünya səsimi” (6).

Bu misralarda Şuşa müqəddəslisi, şuşa alılıyi və ucalığı diqqət çətdirilir.

Sabir Rüstəmhanlı da yaradıcılığında 30-illik Qarabağ həsrətin canlandıran, ağrısını yaşıyan və nəhayət, bu gün Qarabağ zəfərini yaşıyan şairlərimizdəndir. Onun ister publisistikasında, ister nəşr əsərlərində, isterse də poeziyasında vətənin müdafiəsi, milli sühr və torpaq azadlığı mövzusunu önməli yer tutur. Zəfərdən sonra “Qarabağ dönləri” adlı poeması ilə demək olar ki, ilk zəfər poemamızı qələmə aldı. Poema on beş fəsildən ibarətdir. Hər fəsilə yadda qalan nümunələr yaratmaqla şair ilk öncə keçmişimizi, tariximizi vərəqləyir. Dünənimizlə bu günlümüzü üz-üzə qoyur, müqayisə edir:

Dünən ağladığımı buru gün qəlbən gülürüm,
 Öldüyüm yaşadıqca, dirilməyə ölürmən,
 Nə bu öltüm yenidir, nə yarımcən dirilik,
 Üzdə bütöv olduqca ürəyim çılık-çılık.
 Yad əllər parçaladı böülündükcə-böülündük,
 Küləklərdə sovrulduq, ələklərdə ələndik,
 Çökdü bə qara zülmət yurdumun üzərinə,
 İşqliq günlər dedik qara demək yerinə... (8)

Bu parçada şair keçmişimizin qaranlıq, ağırlı günlərinə səyahət edir. Zaman-zaman parçalandığımızı xatırladır. Müəllif 90-ci illərin ağırlı anılarını portretini yaradaraq, nələr itirdiklərimizi yada salır. Bütün bunlar tariximizin qanla yazılmış səhifələridir. Bu gün isə Azərbaycan əsgəri başda Ali baş Komandan olmaqla dünyaya səs saldı. 30 illik yanğına 44 günlük zəfərlə söndürdü:

Savaş edən sərkərdə milləti oyandırdı,
 Hər ırəkdə ümidiñən çıl-çıraqlar yandırdı.
 Qalxdi iigid oğullar, oğul düşmən çəporı,
 Qalxdi əmər müntəzir Azərbaycan Əsgəri! (8)

Qarabağ dönləri adlandırılın bu poema Qarabağ dönmək üçün keçdiyimiz yolları xatırlatdı. Şuşanı vəsf eyledi, bu zəfər yollarında bizi tək buraxmayan Türk qardaşlığından, R.T Ərdoğandan onun İlham Əliyev coməblərinə olan dəstəyindən də bəhs etməyi unutmadı. Keçmişə döñən şair Nuru Paşanın bu xalqa olan sevgisini, dəstəyini də poemasında təcəssüm etdi. Poema ilk poema kimi araşdırmaçıların, alim və ziyanlıların diqqətindən yayınmadı, əsər haqqında onlarca məqəslər günümüze qızış və jurnalarda əksin tapır.

Nəticə. Zəfərimizi əks etirən poemalarımızı sayısızdır. Bu poemalarda qəhrəmanlıqlarımız da əks edilmişdir. Zəhid Xəlilin, Rafiq Yusifoğlunun, Vahid Əzizin, Elşad Baratin, Elnur Uğurun, Şahnaz Şirinin, Abuzor Turanın, Nizami Murad oğlunun, Balayar Sadiqin və onlara poemə yazarlarının əsərində günümüzün nəbzi əks edilmiş, zəfərimiz qələbəmiz poetik anlamda yer almışdır. Azərbaycan tarixində xüsusi çəkisi, qiyməti olan bu poemalar tariximizin ən gözəl səhifələrini yaşatmaqla və gələcəyimizə ərəməq olmaqla böyük əhəmiyyətə malikdir.

Istifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Bəxtiyar Vahabzadə “Şəhidlər” poeması, “Azərbaycan” jurnalı, 12, 1990
2. Mərziyə Nəcəfova Müasir Azərbaycan poeziyasında Qarabağ, Bakı, 2019
3. Ələmdər Quluzadə Şəhid şəhər, Bakı: Ozan, 1998
4. Ələmdər Quluzadə Qarabağ oyunu, Bakı: Ozan, 1993
5. Zəlimxan Yaqub. Bir sli torpaqda, bir sli haqqda, Bakı: Azərbaycan, 1999
6. Nəriman Əsənzadə, “Qarabağdan galan var”, “Azərbaycan” jurnalı, N-07, 2005
7. Nəriman Əsənzadə “Zəfər yolu”, “Ədəbiyyat” qəzeti, 2022-ci il 3 yanvar
8. Sabir Rüstəmhanlı, “Qarabağ dönləri”, “Ədəbiyyat” qəzeti, 2020-ci il, 6 dekabr

Açar sözlər: müstəqillik, Qarabağ, zəfər, poema.

Key words: independence, Karabakh, victory, poem.

Ключевые слова: независимость, Карабах, победа, поэма.

The theme of victory in modern Azerbaijani poems

Summary

The writing moments of poems are not distinguished from poetry for their volumes. Our history, lives, past, and victory are embodied in the poems. The land loss experienced by our people since the 1990s, the Karabakh problem, the tragedies experienced, especially the Khojaly tragedy, are widely embodied in modern Azerbaijani poems. Bakhtiyar Vahabzade, Nabi Khazri, Nəriman Hasanzadə, Zəlimxan Yagub, Nurangiz Gün, Aləmdər Guluzadə, Alirza Khalafli, Elçin İskenderzadə and many of our poets reflected our Karabakh tragedies in their poems. In these poems, our poets reflected the vandalism inflicted by the Armenians on this nation for years in Azerbaijan, and also illuminated the heroism, past, and history of this nation in a poetic sense. In the created poems, along with reviving the battles for the lands, the issue of freedom of our lands also stood, which gave the warrior and the Azerbaijani army a fighting spirit. These poems played a big role in our victory today. The victory we obtained recently, the unity of our army, our Commander-in-Chief with the people and the iron fist were embodied in today's poems. In the works of Nəriman Hasanzadə, Sabir Rüstəmhanlı, Shahnaz Shiri, Zəhid Khalil, Rafiq Yusifoglu, Yusif Nagməkar, Elnur Uğur, and some of other poets, poems on the theme of victory and land freedom can be seen.

Abstract. The theme of the road, search for the course, travel is typical for N.S. Gurnilyov's entire creative work, including his dramatic works connected with the Oriental motives. The topicality of the research is determined by the fact that it analyzes the specificity of the syncretism of the methods of different artistic and aesthetic tendencies, the motive, plot and genre peculiarities of the developing of the travel theme considering certain historical, geographical, ethnocultural and literary aspects.

Keywords: symbolism, journey, travelogue, archetype, images-symbols, truth, exotic world of the Orient.

Тема победы в современных азербайджанских стихах

РЕЗЮМЕ

Моменты написания стихов не отличаются от поэзии своими объемами. Наша история, жизнь, прошлое и победы воплощены в стихах. Потеря земли, которую пережил наш народ с 1990-х годов, карабахская проблема, пережитые трагедии, особенно Ходжалинская трагедия, широко нашли свое отражение в современных азербайджанских стихах. Бахтияр Вагабзаде, Наби Хазри, Нариман Гасанзаде, Залимхан Ягуб, Нурангиз Гюн, Аламдар Гулузаде, Алирза Халафли, Эльчин Искендерзаде и многие наши поэты отразили в своих стихах наши карабахские трагедии. В этих стихах наши поэты отразили вандализм, причиненный армянами этому народу на протяжении многих лет в Азербайджане, а также в поэтическом смысле осветили героизм, прошлое и историю этого народа. В созданных стихотворениях, наряду с возрождением битв за земли, стоял и вопрос свободы наших земель, что придало воину и азербайджанской армии боевой дух. Эти стихи сыграли большую роль в нашей сегодняшней победе. Добытая нами недавно победа, единство нашей армии, нашего Главнокомандующего с народом и железного кулака нашли свое воплощение в сегодняшних стихах. В произведениях Нариман Гасанзаде, Сабир Рустемханлы, Шахназ Шири, Захид Халил, Рафик Юсифоглу, Юсиф Нагмекар, Эльнур Угур и некоторых других поэтов можно увидеть стихи на тему победы и свободы земли.

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova